

ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ ЯК ЛЕКСИЧНИЙ ШАР

Ганна Мудренко 

викладач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна,

PROFESSIONAL TERMINOLOGY AS A LAYER OF THE VOCABULARY

Author: Hanna Mudrenko 

Abstract.

The study describes the special vocabulary which is traditionally divided into two categories: terms and professionalisms. Professional jargon units, which are considered to be limited lexical units of language and used by specialists in workplace communication in various fields, are analyzed. Professional jargon, as a means of internal informal workplace communication, is an important element of the organizational culture of any enterprise. Professional jargon units as products of professional and sign activity can be interpreted as verbal manifestations of social symbolism in professional communication. The present study deals with the operation of professionalisms as an integral part of special vocabulary. The distinction between the terms and jargon are analyzed. Peculiar features of professional jargon, composition and internal structure of organization of subsets with professional jargon units used by representatives of different professions are defined. A large number of examples from different professional fields are given. The study describes functioning of professional jargon, mechanisms of jargon nomination, its specificity in relation to different professional spheres.

Вступ

Проблема знаходиться в руслі важливих досліджень, оскільки в життя останніми роками входять нові явища, а з ними й нові слова, які у мові часто відсутні. Прагнення цивілізації до наукового прогресу знаходить свій відбиток у лексиці. Мовна система є основою комунікативного спілкування. Мова, відображаючи навколишню дійсність, закріплює у своєму лексичному складі практичний, суспільно-пізнавальний досвід людей, матеріальні, духовні, культурні та наукові досягнення. Важлива функція мови – комунікативне забезпечення спілкування всіх сфер людської діяльності.

Мова неспроможна не змінюватися передусім з тієї причини, що в основі актів комунікації, засобом практичного здійснення яких є мова, лежить відображення дійсності, що сама перебуває у постійному русі. Поява нових термінів, значної та важливої частини лексики, у різних сферах діяльності людини є постійним процесом у будь-якій мові [25, с. 27]. Термінологія є автономним сектором будь-якої мови, що тісно пов'язаний із професійною діяльністю. Терміни кожної галузі науки, техніки, виробництва, утворюючи терміносистеми, є насамперед поняттєвими елементами професійного знання. У процесі формування певної галузевої термінології значну роль відіграє професійна лексика (спеціальні лексичні одиниці, що вживають представники певних професій). Процес праці передбачає професійне спілкування, слово-термін – це завжди результат і знаряддя професійного мислення та професійного спілкування. Фахівці створюють термінологію як відображення їхніх професійних знань, що слугують засобом спілкування [35, с. 28]. Професіоналізми виражають спеціальні поняття, знаряддя або продукти праці, виробничі процеси. Саме тому їх називають іноді спеціальними словами або спеціальними термінами. Тому науковці ототожнюють термінологію й професійну лексику, вважаючи, що це класи слів і словосполучень, які збігаються. Однак чимало вчених висловлюють думку про доцільність розмежування професіоналізмів і термінів. Проблема вивчення професійної лексики є предметом зацікавлення таких науковців як О. Ахманова, Н. Васильєва, О. Голованова, В. Винник, Г. Винокур, С. Гриньов-Гриневич, В. Журминський, В. Лейчик, Т. Пристайко, О. Реформатський, Е. Рябова, Л. Симоненко, О. Суперанська, С. Шелова та інші. Упродовж багатьох десятиліть науковці неодноразово порушували питання щодо окреслення чітких критеріїв розмежування понять термін та професіоналізм. До дискусії долучилися Т. Закусилова, О. Карабута, Т. Луковенко, Н. Підбуцька, М. Скрипник, С. Харицька та інші. Проте єдиного погляду на місце професіоналізмів у системі спеціальних лексичних одиниць наразі немає. Це

дає підставу кваліфікувати поточне питання як актуальну проблему сучасного мовознавства.

1. Терміни та професіоналізми

Дослідження професійного дискурсу розвивалося протягом останніх десятиліть. Багато фахівців у галузі прикладної лінгвістики та дискурсивного аналізу розглядали професійний дискурс як дисципліну в науковому контексті. Однією з перших помітних робіт з проблем професійного дискурсу є «The Construction of Professional Discourse», антологія, яка стала визначальною для вивчення професійного дискурсу. На думку Б.-Л. Гуннарсона, дослідження професійного дискурсу виникло із загальної дисципліни прикладної лінгвістики та прикладного аналізу дискурсу і належить до стилів мовлення, що використовуються для певних цілей або спеціалізованих типів мовлення. Професійний дискурс як дисципліна розвивалася поряд із суміжними галузями організаційного дискурсу, дискурсу на робочому місці, інституційного дискурсу, а останнім часом і корпоративного дискурсу, що пов'язані або, радше, підпорядковуються специфічним формам комунікації [2, с. 37].

Вивчення професійного дискурсу, що має відносно недавню історію, швидко розвинулося у складне міждисциплінарне дослідження. Цей дискурс виник із соціальних реалій і став об'єктом дискурсивного аналізу, точніше, прикладного аналізу дискурсу, а також частиною прикладної лінгвістики. До нього підходили як до комплексного міждисциплінарного дослідження, із застосуванням певних методів аналізу, що використовуються під час вивчення підпорядкованих йому дисциплін [3, с. 109].

Перше десятиліття XXI ст. започаткувало нову концепцію суспільства — таку, що характеризується міждисциплінарністю та яскраво вираженою тенденцією до спеціалізації. Терміни *академічне та професійне мовлення* є найновішими, що їх використовують для номінування традиційного науково-технічного стилю мовлення, спеціального мовлення, спеціалізованого мовлення, мовлення спеціального призначення, професійного мовлення. Термін, запропонований Е. Алькарасом, належить до мовних одиниць, що використовуються певними професійними спільнотами або групами, наприклад, хіміками, юристами, лікарями тощо, щоб пояснити деякі поняття в їхній внутрішній спільній комунікації [1, с. 13-15].

Термінологія виконує дуже важливу комунікативну функцію: вона забезпечує взаєморозуміння між представниками різних галузей знань та наукових дисциплін. У спеціальній лексиці насамперед прийнято виділяти

терміни та професіоналізми. Терміни є цікавою і досить широкою частиною лексики. Втім, загальноприйняте визначення поняття термін відсутнє. Аналіз лінгвістичних доробків вітчизняних та зарубіжних мовознавців, присвячених питанням термінології, показав, що існують різні дефініції терміна, незважаючи на уявну семантичну очевидність цього поняття.

Так, у статті Б. Головіна «Питання соціальної диференціації мови» дається сім визначень поняття термін. Автор розглядає термін як слово або підрядне словосполучення, що має спеціальне значення і формує професійне поняття та вживається в процесі пізнання й освоєння наукових та професійно-технічних об'єктів і стосунків між ними [12, с. 344].

Терміни, за визначенням О. Реформатського, – це слова, обмежені своїм особливим призначенням; слова, які прагнуть бути однозначними як точний вираз понять та назв речей. Терміни існують не просто у мові, а у складі певної термінології. Термінологія – це сукупність термінів певної галузі виробництва, діяльності, знання, що утворює особливий сектор лексики, найбільш доступний свідомому регулюванню та упорядкуванню [29, с. 49].

О. Пономарів дає таке визначення: «Термін – це одиниця історично сформованої системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам» [27, с. 91].

У монографії В. Даниленко міститься 19 визначень терміну, при цьому автор зауважує, що цей список може бути продовжено [14, с. 5].

На думку Д. Хайрутдінова, термін – це лексична одиниця, що функціонує в науковому тексті як мінімальний носій наукового знання, а також як елементарна номінативна одиниця-знак, за якою на основі домовленості закріплено наукове поняття, обмежене визначенням [38, с. 24].

Різноманіття дефініцій поняття термін насамперед пояснюється відсутністю чітко визначених його характерних ознак, в результаті чого кожен науковець розуміє це явище по-своєму.

Професіоналізми – це слова або вирази, характерні для мовлення певної професійної групи, вони є приналежністю мови визначеного колективу, що об'єднаний будь-якою виробничою діяльністю, чи спеціальністю, чи професією. Професіоналізми, як означає сам термін, – це слова, які вживаються у певній професії чи покликанні людей, пов'язаних спільними інтересами як на роботі, так і вдома. Вони зазвичай позначають якийсь робочий процес або знаряддя праці. Професіоналізми співвідносяться з термінами. Терміни, як уже було зазначено, придумані для

номінації нових понять, які з'являються в процесі та в результаті технічного прогресу та розвитку науки. На відміну від професіоналізмів, терміни – це цілком офіційна, узаконена назва певного наукового поняття, вони фіксуються у загальних та спеціальних словниках, функціонують у писемному мовленні та переважно позбавлені виразності, образності, експресії [26, с. 50].

Варто зазначити, що професіоналізми трапляються найчастіше в розмовній мові людей тієї чи іншої професії, виступаючи при цьому в ролі неофіційних синонімів спеціальних найменувань. Професіоналізми використовують як неофіційні заміники термінів лише в обмежених спеціальних темах мовлення осіб, пов'язаних однією професією. Часто професіоналізми носять локальний, місцевий характер. Їх функція – раціоналізувати професійне спілкування та зробити його економним. Це досягається завдяки широкій семантичній структурі професійних термінів, що робить їх економічними заміниками довгих еквівалентів стандартної лексики. Проте існує точка зору, згідно з якою професіоналізм є синонімом терміну. На думку окремих дослідників, професіоналізм – це «напівофіційна» назва обмеженого у вживанні поняття – словникового запасу мисливців, рибалок тощо.

М. М. Шанський не проводить розмежування термінів та професіоналізмів та стверджує, що професіоналізми означають спеціальні поняття, знаряддя чи продукти праці, виробничі процеси, тому деякі науковці називають їх також термінами. Спільними рисами для термінології та професійної лексики є спеціалізація значення та утворення на цій основі специфічних лексико-семантичних систем, обмеження кількості користувачів цієї лексики та сфери вживання [2].

На доцільності розмежування термінів і професіоналізмів, які разом становлять поняття спеціальної субмови, наголошують такі мовознавці, як О. Глованова, А. Д'яков, А. Калінін, Т. Кияк, З. Куделько, Т. Михайлова та інші.

Професіоналізми – слова, які використовуються невеликими групами людей, об'єднаних певною професією [30, с. 346].

А. Калінін вважає, що різниця між терміном і професіоналізмом полягає в тому, що термін – це абсолютно офіційне, прийняте й узаконене в певній галузі науки, виробництва, сільського господарства, техніки позначення, назва будь-якого поняття, а професіоналізм – напівофіційне слово, що розповсюджене (частіше у розмовній мові) серед людей певної професії, спеціальності, не є точним, науково визначеним поняттям [17, с. 82].

Ю. В. Бугаєвська вважає, що слід розмежовувати термінологію та

професійну лексику. Одиницею професійної лексики є професіоналізми, які позначають спеціальні поняття, знаряддя чи продукти праці. Професіоналізмами називають стилістично знижені, розмовного характеру слова та словосполучення, що використовуються в усному професійному спілкуванні. До них відносяться: 1) розмовні дублети термінів; 2) дублети словосполучень, прийнятих у науковому й офіційно-діловому мовленні. Відмінність між терміном і професіоналізмом полягає в тому, що термін – це цілком офіційна, узаконена назва певного наукового поняття, а професіоналізм – напівофіційне слово, сферою вживання якого є мовлення, тобто усна неформальна комунікація у професійній сфері [8, с. 4].

Вивчення будь-якої професії та подальша професійна діяльність включає, як обов'язковий компонент, оволодіння професійною лексикою; організаційна культура будь-якого підприємства є складною системою, де важливим елементом є сформовані навички професійного спілкування, його професійний жаргон відіграє значну роль, насамперед як засіб внутрішнього неформального спілкування на робочому місці.

Професіоналізми зазвичай виступають як розмовні відповідники термінів, аналогічних за значенням: наприклад, у своєму мовленні газетярі часто вживають замість слова *typo* (одрук) слово *blunder* (похибка) [4].

Професіоналізми поряд із термінами входять до складу спеціальної лексики, яка, за визначенням М. Кузьміна, утворює сукупність спеціальних слів, що співвідносяться зі специфічними об'єктами позначення [19, с. 75].

Т. Матвєєва конкретизує визначення спеціальної лексики як частини лексики обмеженого вживання, виокремленої на соціальній основі, — це лексика, пов'язана з різними галузями трудової діяльності людини та вживана фахівцями тієї чи тієї професії. До складу спеціальної лексики входять терміни та професіоналізми [19, с. 98]. Спеціальна лексика об'єднує терміни, професіоналізми, офіційні та неофіційні номенклатурні одиниці, тому лінгвісти пропонують не використовувати це найменування стосовно тільки професійної лексики.

Професіоналізми завжди виразні та протиставлені точності та стилістичній нейтральності термінів. Завдяки притаманній професіоналізму виразності, вони відносно легко переходять у народну мову, а також у розмовну мову літературної мови [4]. Крім того, професіоналізми часто є результатом творчого переосмислення, тобто, результатом метафоричного перенесення значень слів на термінологічні поняття (за зовнішньою подібністю, за подібністю функції та ознаки і т. д.). Такі професіоналізми роблять спеціальну мову більш живою, простою й освоєною, легшою для

швидкого вживання та розуміння [39, с. 176].

Отже, професіоналізми, на відміну від термінів, виступають інструментом не теоретичного, а практичного пізнання. У них відбито своєрідність емпіричного досвіду фахівців, особливості їхнього сприйняття. Професіоналізми народжуються під час повсякденної предметно-практичної діяльності, тому їх зміст реконструюють під час лінгвістичного аналізу. Когнітивні структури, що стоять за професіоналізмами, можуть бути характеризовані тісним переплетенням спеціального знання зі звичайним. У порівнянні з термінами професіоналізми не утворюють системи, тут проблематично виокремити регулярні моделі номінації спеціальних об'єктів. Головне завдання професіоналізму — зафіксувати у мовній формі та транслювати образ певного об'єкта професійної діяльності у свідомості спеціалістів. Однак загалом причини появи окремих одиниць професійного мовлення різні. Зупинимося на найпоширеніших із них.

Значна кількість лексичних одиниць, що виникли для найменування або перейменування деяких понять, є результатом породжувальної функції мовної системи, яка уможливорює появу нових слів. Це є наслідком того, що в кодифікованому варіанті професійної мовної системи відсутня одиниця, яка позначає певний предмет або явище, отже, окремі одиниці-професіоналізми з'являються за потреби позначати ті предмети та поняття, які не мають найменувань, а також для більш точного номінування речей і явищ, які вже мають назви в повсякденному мовленні.

Безсумнівно, чинники, що сприяють збагаченню номінативного фонду професійної підмови, мають як екстралінгвістичний, так і інтралінгвістичний характер. Говорячи про екстралінгвістичне зумовлення лексичних змін, можна сказати, що значним є вплив зовнішніх чинників. Нові реалії поповнюють мову новими найменуваннями. Цей процес можна репрезентувати такою формулою: «нові явища — нові слова».

Одним із внутрішньомовних стимулів, що забезпечує появу нових словникових елементів, є тенденція до мовної економії. Мова професійного спілкування завжди прагне компактності. Ця закономірність проявляється в тому, що в процесі представлення та сприйняття інформації мовці добирають найбільш раціональні для цілей комунікації мовних засобів. Це відповідає культурному прагненню сучасного суспільства до збільшення інформативності тексту за рахунок його скорочення, а також певним прагматичним напрямкам: економії площі письмових та часу усних повідомлень.

Поява некодифікованих професійних одиниць пояснюється такими дихотомічними принципами: принцип економії (за згортання надлишкової

форми — аббревіація) — надмірності (за реетимологічного розгортання згорнутої форми — деаббревіація), емфазі (за вербалізації оцінності та експресивності) — деемфазі (за згортання оцінності та експресивності), евфемізації (за згортання обценності) — дисфемізації (за вербалізації обценності) [24, с. 236–240].

Загалом можна виокремити дві основні групи професіоналізмів: 1) власне професіоналізми та 2) комунікативні професіоналізми. Перший тип одиниць відбиває специфічні пізнавальні процеси під час предметно-практичної діяльності людей. Тут переважно представлені найменування, що виникли в результаті метафоричного або метонімічного переносу, завдяки чому вони не тільки мають вмотивованість і образність, але й характеризуються такими ознаками, як багатозначність і семантична невизначеність. За походженням професіоналізм, як правило, є результатом метафоричного перенесення значень повсякденних слів до термінологічних понять: за схожістю, наприклад, форми частини й побутової дійсності, характеру виробничого процесу та відомої дії або, нарешті, за емоційною асоціацією [6]. Наприклад, під час комунікації представники цілої низки професій використовують найменування риби. Серед музикантів під «рибою» мають на увазі робочий варіант мелодії (або тексту); перекладачі називають «рибою» чорновий варіант перекладу; журналісти — попередньо зібраний та підготовлений матеріал для публікації; у спілкуванні науковців цим словом позначають заготівлю відгуку, рецензії чи характеристики. В основі всіх найменувань лежить щось спільне, а саме матеріалізована схема, макет майбутнього твору як зв'язного цілого (своєрідного «скелету», який надалі «обростає м'ясом»). Інакше кажучи, у спеціальному референті профілюють наявність структури, до того ж досить простої (порівняння з рибою: голова, хребет і хвіст).

В усіх наведених прикладах образна концептуалізація якостей спеціального об'єкта сприяє легкому та швидкому передаванню інформації в умовах усної неформальної комунікації професіоналів. Ці найменування не корелюють з термінами й претендують на статус терміну, оскільки відбивають практичний, а не теоретичний погляд на спеціальні об'єкти.

Під комунікативними професіоналізмами розуміють найменування, що співвідносяться з термінами і є результатом їхньої фонетичної, граматичної, словотвірної або іншої ситуації, пов'язаної з пристосуванням найменування до умов усної групової комунікації. Інакше кажучи, саме ці одиниці безпосередньо корелюють із термінами та представляють їхній більш короткий варіант. У цих найменуваннях проявляє себе прагнення до мовної

економії, отримує відбиток характер взаємовідносин між комунікантами (повсякденно-ділові, фамільярні відносини), у згорнутому вигляді міститься оцінка значущості предмета у діяльності [26, с. 52].

Завдяки своїй формі та вираженню спеціального знання, професіоналізми першого типу за певних умов можуть стати частиною термінологічної системи. Так, наприклад, до складу сучасної поліграфічної термінології увійшло позначення *висячий рядок*, яке ще в другій половині ХХ ст. належало до професіоналізмів. Перехід цього найменування в термінологічний статус відзначений появою системи похідних термінів: *нижній висячий рядок* — *верхній висячий рядок*, *початковий висячий рядок* — *кінцевий висячий рядок*.

Професіоналізми другого типу, які дають змогу стисло обмінюватися специфічною професійною інформацією в умовах групового спілкування, використовують у межах усного середовища. Прикладом таких винятків можуть бути професіоналізми, що функціонують у мовленні філологів для позначення *Словника української мови в 11 томах (СУМ)*. Такі аббревіатури використовують у сучасних наукових текстах поряд з термінами.

Статус професіоналізму як одиниці, що відображає особливості практичного знання, визначає те, що в різних ситуаціях і контекстах уживання одного професіоналізму може бути назвою різних спеціальних об'єктів. Наприклад, словом *аварійка* в залежності від конкретної комунікативної ситуації може позначати або *аварійна машина*, *аварійна бригада*, або *аварійна сигналізація*.

Отже, значення професіоналізму ситуативно і контекстуально обумовлено, тоді як термін має зміст, який завжди є незалежним від контексту [11, с. 121–123].

Чітко протиставляють терміни професіоналізмам за стилістичною приналежністю такі дослідники, як В. Дубічинський, О. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько, О. Романова та інші. Т. Михайлова, проаналізувавши їхні праці, подала досить повний перелік відмінностей цих мовних одиниць: 1) професіоналізми – це локальні скорочені й спрощені назви, які дублюють терміни, вони вторинні за утворенням щодо термінів, які не можуть мати вузького локального характеру; 2) терміни є унормованими лексичними одиницями, а професіоналізми – напівофіційними; 3) терміни функціонують в усному та в писемному спілкуванні фахівців певної галузі, професіоналізми вживають у розмовному мовленні; 4) професіоналізмам властиві конотації (експресивне забарвлення); термін не повинен мати емоційно-експресивного забарвлення; 5) терміни функціонують в усіх галузях наукової

та виробничої діяльності людини, професіоналізми найчастіше трапляються в окремих професіях, ремеслах, промислах (наприклад, у спеціальній мові філософії немає професіоналізмів); 6) терміни можуть утворюватися засобами національної та чужих мов, професіоналізми – на ґрунті національної мови, лише в окремих одиницях трапляються іншомовні елементи; 7) системність – найважливіша ознака термінології, системні зв'язки між професіоналізмами слабші, бо вони називають окремі предмети та видові поняття [23].

Проблема диференціації термінологічної лексики та професіоналізмів ускладнюється ще й тим, що деякі науковці не обмежуються поділом спеціальної лексики на термінологічну та професійну, а намагаються членувати професійну лексику ще на ряд підрозділів. Дослідники виділяють професіоналізми, професійні жаргонізми та термінологізовані жаргонізми як окремі групи спеціальної лексики внаслідок їх нормативних, ареальних, стилістичних та експресивних відмінностей [7, с. 37].

2. Професійні жаргонізми та термінологізовані жаргонізми

Різновидом професіоналізмів є професійні жаргонізми.

«Професійний та термінологічний жаргон» — поширені найменування для професіоналізмів. У визначенні терміну жаргон також немає однозначності, але найчастіше під жаргоном розуміють різновид мови, що використовує певна соціально обмежена група. Соціальні рамки мають класовий (наприклад, аристократичний, дворянський жаргон) або віково-соціальний характер (наприклад, молодіжний, шкільний, студентський жаргон тощо). Метою жаргону є навмисне відокремлення групи його носіїв. Жаргонні слова створюються спеціально для цього.

Професійні жаргонізми – конотативно марковані вислови, що не виражають наукового поняття і не мають дефініції, але задовольняють потреби професійного спілкування в певній галузі, напр.: бакси, зелені (валюта США), дембель (демобілізація після закінчення військової служби), ксива (паспорт, посвідчення особи), поребрик (у мові військових – кордон), сепар (сепаратист), юрики (юридичні особи), фізики (фізичні особи), відмити гроші (легалізація протизаконних коштів), підбити баланс (робити підрахунки) та інші. Гнучкість мовного узусу створює нестійкість меж між професіоналізмом і жаргонізмом.

Досліджували професійні жаргонізми, так звані експресивні дублети термінів, Н. Васильєва, Т. Михайлова, О. Покровська, В. Прохорова, Н. Подольська, Л. Ставицька, О. Суперанська та інші. На думку

О. Суперанської, Н. Подольської, Н. Васильєвої, жаргонізми не належать до спеціальної фахової лексики [33, с. 27]. Вони тлумачать їх як особливі, яскраві, модні “слівця”, характерні для окремих соціальних груп, і вважають, що вони нічого не додають до мови, а лише створюють особливий колорит мовлення.

Професійний жаргон – різновид жаргону, яким користується група людей, об’єднаних за професійною ознакою. Характерні особливості професійного жаргону:

- 1) експресивність (крупняк – крупний план);
- 2) стилістична зниженість (сумний пугач – журналіст, який під час інтерв’ю, слухаючи відповідь співрозмовника та висловлюючи свою згоду, постійно вимовляє вголос слова «ага», «угу»);
- 3) використання різних словотворчих моделей (наїхати – прийом, який використовують під час відеозйомки для наближення об’єктів у кадрі за допомогою спеціального пристрою – трансфокатора. Розширення значення вже існуючого слова наїхати; лексико-семантичний спосіб словотвору);
- 4) професійна лексика і фразеологія, що дублює одиниці термінології та спеціальної мови (око – замість монітор, миша (у професійному жаргоні комп’ютерників), шмотяк (у мові митників) – це пресований одяг та взуття, яке нелегально перевозиться через кордон).

Професійний жаргон – це спеціальне мовне середовище, обмежене рамками якоїсь професії та розташоване між термінологічною лексикою та загальнолітературним просторіччям. Якщо частина професіоналізмів може мати нормативний характер (існує велика кількість професіоналізмів, стандартизованих як обов’язкові терміни), то професійні жаргонізми не здатні набувати нормативного характеру, їх умовність ясно відчувається мовцями [20, с. 185]. Використання професійного жаргону, як і використання групових жаргонів, залежить від умов спілкування: кожен професійний жаргон має чітко обмежену рамками професійної діяльності середовище, використовується в неофіційних ситуаціях, у розмовній мові людей будь-якої професії. За межами відповідного професійного середовища професійні жаргони незрозумілі. Жаргонізми можна згрупувати за сферою вживання. Наприклад, професійні жаргони медиків, спортсменів, вчителів, водіїв, журналістів тощо. Жаргон можна використовувати під час спілкування з іншими представниками вашої професії. Наприклад, для лікаря, який виконує медичну процедуру, має сенс використовувати жаргон у розмові з іншими медичними працівниками, оскільки всі розуміють терміни, а використання медичного жаргону усуває необхідність вживати довгі пояснення. Отже,

вживання професійного жаргону може надати офіційній мові колорит, показуючи при цьому знання предмета, характерне для професіонала, що має регулярний та безпосередній контакт із робочим середовищем.

Характерною рисою професійних жаргонів є вживання яскравих експресивних слів, фразеологізмів та метафор. Для професійного жаргону характерний високий рівень метафоричності. Метафора є лінгвістичним явищем, що постійно розвивається. Володіючи численними функціями та значеннями, метафора передбачає широкий спектр напрямів для інтерпретації. В основі метафоричного перенесення може бути подібність за різними ознаками, такими як колір, звук, форма, фізична дія, відчуття, розмір, призначення, час, смак, запах, властивості тощо [9]. За допомогою метафоричного переосмислення деякі жаргонізми набувають своєрідної «зашифрованості» сенсу, що передається. Професійні жаргони нерозривно пов'язані із застосуванням таких засобів, як словесна гра, каламбур, жарти.

Одиниці професійного жаргону відображають динамічний аспект професійної (суб)культури, який ми трактуємо як певний стандарт, що визначає, крім іншого, правила мовленнєвої поведінки в професіональному середовищі закріплене у свідомості його представників як традиційний, «успадкований» аспект нормативності, викликаючи адаптацію індивідів до середовища шляхом уніфікації поведінки, вони представляють собою цінності субкультури (нормативний і ціннісний аспекти визначають один одного) [15, с. 103]. У той же час, загальнодержавна мова функціонує як основа для формування одиниць професійного жаргону, це врешті проявляється в виявленні семантичних зв'язків між одиницями професійного жаргону та загальноприйнятими лексичними одиницями. З іншого боку, одиниці професійного жаргону пов'язані з конкретно термінологічною сферою вживання, особливим характером значення і мають парадигматичні відносини з термінами. Одиниці професійного жаргону, як продукти професійно-знакової діяльності, можна трактувати як вербальні прояви символіки у професійному спілкуванні, що відображає результат соціалізації професіонала, члена групи, набуття загальноприйнятих норм і цінностей, спільних цілей, засвоєння в відповідну картину світу, що визначає і забезпечує групову ідентичність, яка свідомо прагне ізоляції [15, с. 103].

Жаргон – один із різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови. Як відгалуження, жаргони не мають власної фонетичної та граматичної систем [20, с. 186].

О. Голованова професійними жаргонізмами маркує такі мовні одиниці, які можуть позначати не тільки значущі професійні об'єкти, але й такі характеристики, властивості, відношення, які не репрезентовані в термінах, бо не беруть участь у побудові логічної моделі певної галузі знань чи діяльності (на кшталт: висяк – товар, що залежався у магазині) [10, с. 100].

С. Гриньов головною ознакою, що різнить професіоналізми й професійні жаргонізми, вважає здатність перших набувати за певних умов нормативності й переходити до розряду термінів (на кшталт: чорна діра, миша і под.). Професійні жаргонізми, за С. Гриньовим, не можуть термінологізуватися, бо «їхня умовність чітко відчувається мовцем» (на кшталт: нуль – нульовий цикл будівництва) [13, с. 102].

Професійні жаргонізми – переважно експресивно забарвлені слова й вислови, які є актуалізаторами оцінювальної інформації, що допомагають орієнтуватися у стосунках членів групи, адаптуватися до особливих професійних умов. Вони є не скільки репрезентантами професійної інформації, скільки маркерами, що фіксують, зберігають і передають певний стереотип поведінки членів колективу.

Професійне мовлення — це усне неофіційне мовлення людей, об'єднаних однією професійною діяльністю. Професіоналізми подібні до жаргонізмів і слів розмовної лексики за стислістю, грубістю виразів, а також у тому, що вони, як і жаргонізми та розмовне мовлення, є не самостійною мовною підсистемою зі своїми граматичними ознаками, а певним невеликим лексичним комплексом [5]. Однак професійне мовлення не можна уналежнювати до жаргонів, хоча в ньому часто можна зустріти слова з семами приниження та вульгарності, як у жаргонізмів. У професійному мовленні найменування створюють спонтанно для зручності спілкування у виробничій ситуації, а не з метою відокремлення. Також професійне мовлення має суворо професійні, а не соціальні відмежування [28, с. 59].

Також деякі мовознавці розрізняють таку номінацію як термінологізовані жаргонізми. Термінологізовані жаргонізми дослідники розуміють як стилістично забарвлені номінації, що функціонують у вигляді професійних висловів, але виражають наукові поняття, мають чітко окреслену дефініцію і, таким чином, претендують на роль термінів. До професійних жаргонізмів відносять конотативно марковані вислови, що не виражають наукового поняття і не мають дефініції, але задовольняють потреби професійного спілкування у певній галузі. Термінологізовані жаргонізми – стилістично забарвлені номінації, що функціонують у вигляді професійних висловів, але виражають наукове поняття, мають чітко

окреслену дефініцію, наприклад: лексеми біржового жаргону бики, ведмеді дослівно означають – «гравці (спекулянти) на підвищення та зниження цін» (бики – «біржові маклери, діяльність яких ґрунтується на грі на підвищення курсу цінних паперів та валют на біржі»; ведмеді – «біржові маклери, діяльність яких ґрунтується на грі на зниження курсу цінних паперів та валют на біржі»); лексика з жаргону економістів: безоплатна їзда – «спекулятивні дії клієнта»; грошова дійна корова – «товар, що має низький темп росту та високу частку ринку» та багато ін. Такі одиниці функціонують як нормативні терміни, значення яких закріплене в спеціальних словниках. Також як терміни піддаються процесам детермінологізації та переходять у розряд одиниць загальнонавживаної лексики, і окремі одиниці лексики соціальних груп проникають у розмовну мову і формують пласт так званого загального жаргону. Втративши зв'язок з конкретною соціальною групою ці одиниці починають активно використовуватися широким колом осіб, вони трапляються у повідомленнях та текстах масової інформації та зрозумілі для більшості носіїв мови [16, с. 169].

ВИСНОВКИ

Отже, професіоналізми й професійні жаргонізми, як одиниці професійної комунікації, є засобами вираження певної комунікативно-прагматичної інформації, ілюстраторами професійної взаємодії комунікантів, реалізаторами суб'єктивної чи об'єктивної модальності. Професіоналізми є сферою лексики, дотичною як до термінів, так і жаргонізмів. Це лексика, яку вживають люди з однією спеціальністю у межах професійного спілкування. Переважно це скорочення від термінів або утворені за метафоричним перенесенням слова та вирази. Причини їхньої появи полягають переважно у тяжінні професійного спілкування до стислості та експресивності. Часто причиною появи нових слів-професіоналізмів також є те, що слова для найменування певного обладнання тощо просто немає у звичайному словнику.

Здебільшого професіоналізми застосовуються в усному неофіційному мовленні людей певного фаху, зокрема й для прискорення та полегшення роботи. А у писемному спілкуванні, особливо в діловому, вживання таких слів подається із застереженням. Професіоналізми належать до ненормативної спеціальної лексики, їх не подають у термінологічних словниках, оскільки функціонують вони переважно в усному та розмовному мовленні фахівців певної галузі. Якщо терміни можуть бути відомі людям, які тісно не пов'язані з певною професійною сферою, то значення професіоналізмів розуміють лише фахівці, оскільки професіоналізми мають специфічну сферу

використання й виникають в умовах фахового спілкування як вторинні форми вираження. Треба зазначити, що саме професіоналізми є потужним джерелом активного збагачення лексичного складу розмовної мови. Професійне мовлення продуктивно створює емоційно забарвлені фахові неологізми, які досить детально характеризують рід занять, дії чи предмети, що безпосередньо стосуються сфери діяльності відповідної професії. Вивчення одиниць професійного жаргону, які функціонують у спілкуванні представників різних професій, дозволяє зрозуміти актуальні зміни в сучасній мові всередині антропоцентричної парадигми в контексті соціально зумовлених параметрів її реалізації та відображення в ній професійної мовної картини світу.

Перспективним видається подальше дослідження професіоналізмів та професійних жаргонізмів як невід'ємної складової спеціальної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Alcaraz, E. (2000). Professional and Academic English. Madrid: Alianza Editorial, 204.
- [2] Gunnarson, B.-L. (2009). Professional Discourse. London: Continuum, 288.
- [3] Hellmann, O. Priamos vor verschlossenen Türen (Il. 24, 443–458). (2018). Ein typical motif und das Ende der Ilias. *Philologia Classica*. №13 (1), 26–39.
- [4] Kamphuis, V., Sarbo, J. J. (1998). Natural Language Concept Analysis. *New Methods in Language Processing and Computational Natural Language Learning*, 205–214.
- [5] Kasia, Z. Gallo. Retrieved from: (PDF) Understanding professional jargons: literature review (researchgate.net).
- [6] Professionalism. Terms, thematic groups of terms. Retrieved from URL: <https://srcaltuvevo.ru/en/professionalizmy-terminy-tematicheskie-gruppy-terminov.html>.
- [7] Борисова, Л. Т., Донской, Я. Л. (1987). Профессионализмы и профессиональные жаргонизмы в отраслевом терминологическом словаре. Термины и их функционирование: Межвуз. сб. Горький, 34–40.
- [8] Бугаєвська, Ю. В. (2017). Мова усного професійного спілкування фахівців. Мова в професійному вимірі: комунікативно-культурний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції. Харків, 3–4.
- [9] Гапон, Л. А. (2018). Профессиональный жаргон как важная составляющая организационной культуры туристических предприятий. Retrieved from URL: https://upload.pgu.ru/iblock/990/prof_zhargon_turizm.pdf.
- [10] Голованова, Е. И. (2011). Введение в когнитивное терминоведение: учеб. пособие. М., 224.
- [11] Голованова, Е. И. (2019). Является ли профессионализм дублетом термина? Вестник Курганского государственного университета. №1 (52), 120–124.
- [12] Головин, Б. Н. (1969). Вопросы социальной дифференциации языка. Л., 344–345.
- [13] Гринев, С. В. (1993). Введение в терминоведение. М., 309.
- [14] Даниленко, В. П. (1977). Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М., 246.
- [15] Елистратов, А. А. (2007). Особенности языковой личности спортсмена по данным жаргона (Текст). Языки профессиональной коммуникации. Челябинск, 102–105.
- [16] Иоакимиди, Г. А. (2015). Терминология и профессионализмы: критерии дифференциации. Международный научный журнал «Инновационная наука». №12, 167–171.
- [17] Калинин, А. В. (1971) Лексика русского языка. М., 232.
- [18] Ковтюх, С. (2017). Статус професіоналізмів у лексико-семантичній системі української мови. Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кропивницький. Випуск 151, 59–97.
- [19] Кузьмин, Н. П. (1970). Нормативная и ненормативная специальная лексика. Проблемы и методы нормализации лексики. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. М., 68–81.
- [20] Лебедь, К. В., Устименко, А. В. (2017). Професіоналізми та жаргонізми в економічній лексиці. Матеріали Х Всеукраїнської студентської науково - технічної конференції / В 2 т. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя (м. Тернопіль, 25-26 квітня 2017р.). Т.2, 185–186.
- [21] Луковенко, Т. О. (2015). До проблеми класифікації спеціальних лексичних одиниць (професіоналізмів). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». №51, 262–264.
- [22] Матвеева, Т. В. (2003). Учебный словарь. Русский язык. Культура речи. Стилистика. Риторика. М., 432.
- [23] Михайлова, Т. В. (2002). Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 20.
- [24] Мочелевская, Е. В. (2009). Прагматические принципы порождения профессионализмов. Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета. №5, 235–243.
- [25] Мудренко, А. А. (2021). Заимствование как способ обогащения новой финансовой лексики. Збірник матеріалів наукової конференції «Philological science and translation studies: European potential» (9-10 липня, 2021 р.). Wloclawek. Republic of Poland, 26–30.
- [26] Павлова, О. (2008). Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». № 620, 49–54.
- [27] Пономарів, О. Д. (2000). Стилистика сучасної української літературної мови. Тернопіль, 276.

- [28] Пристайко, Т. С. (1996). Лексико-номинативная организация специального текста: [монография]. Дніпропетровськ, 200.
- [29] Реформатский, А. А. (2004). Введение в языкознание. М., 536.
- [30] Розенталь, Д. Э. (2001). Словарь-справочник лингвистических терминов. М., 624.
- [31] Сложеникина, Ю. В. (2003). Терминологическая лексика в общезыковой системе. Самара, 160.
- [32] Суперанская, А. В. (1989). Общая терминология. Вопросы теории. М., 246.
- [33] Суперанская, А. В., Подольская, Н. В., Васильева, Н. В. (2012). Общая терминология: вопросы теории. М., 248.
- [34] Толикина, Е. Н. (1970). Некоторые лингвистические проблемы изучения термина. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. М., 53–67.
- [35] Томиленко, Л. М. (2015). Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія]. Івано-Франківськ: Фоліант, 160.
- [36] Шанский, Н. М. (1977). Лексика и фразеология современного русского языка. М., 168.
- [37] Шелов, С. Д. (1984). Терминология, профессиональная лексика и профессионализмы. Вопросы языкознания. № 5, 76–87.
- [38] Хайрутдинов, Д. Р. (2009). Географическая терминология: арабские, русские, английские параллели: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Казань, 171.
- [39] Юсупова, Л. Г., Казыханова, Г. Х. (2016). Особенности профессиональной лексики и ее отличие от терминов. Достижения вузовской науки, 175–178. Retrieved from URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-professionalnoy-leksiki-i-eyo-otlichie-ot-terminov>.

REFERENCES

- [1] Alcaraz, E. (2000). Professional and Academic English. Madrid: Alianza Editorial, 204.
- [2] Borisova, L. T., Donskoy, Ya. L. (1987). Professionalizmy i professionalnye zhargonizmy v otraslevom terminologicheskom slovare. Terminy i ikh funktsionirovanie: Mezhvuz. sb. Gorkiy, 34–40.
- [3] Buhaievska, Yu. V. (2017). Mova usnoho profesiinoho spilkuvannia fakhivtsiv. Mova v profesiinomu vymiri: komunikativno-kulturnyi aspekt: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi onlain-konferentsii. Kharkiv, 3–4.
- [4] Danilenko, V. P. (1977). Russkaya terminologiya: Opyt lingvisticheskogo opisaniya. M., 246.
- [5] Gapon, L. A. (2018). Professionalny zhargon kak vazhnaya sostavlyayushchaya organizatsionnoy kultury turisticheskikh predpriyatiy. Retrieved from URL: https://upload.pgu.ru/iblock/990/prof_zhargon_turizm.pdf.
- [6] Golovanova, Ye. I. (2011). Vvedeniye v kognitivnoye terminovedeniye: ucheb. posobiye. M., 224.
- [7] Golovanova, Ye. I. (2019). Yavlyayetsya li professionalizm dubletom termina? Vestnik Kurganskogo gosudarstvenogo universiteta. №1 (52), 120–124.
- [8] Golovin, B. N. (1969). Voprosy sotsialnoy differentsiatsii yazyka. L., 344–345.
- [9] Grinev, S. V. (1993). Vvedeniye v terminovedeniye. M., 309.
- [10] Gunnarson, B.-L. (2009). Professional Discourse. London: Continuum, 288.
- [11] Hellmann, O. Priamos vor verschlossenen Türen (II. 24, 443–458). (2018). Ein typical motif und das Ende der Ilias. Philologia Classica. №13 (1), 26–39.
- [12] Ioakimidi, G. A. (2015). Terminologiya i professionalizmy: kriterii differentsiatsii. Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal «Innovatsionnaya nauka». №12, 167–171.
- [13] Kalinin, A. V. (1971) Leksika russkogo yazyka. M., 232.
- [14] Kamphuis, V., Sarbo, J. J. (1998). Natural Language Concept Analysis. New Methods in Language Processing and Computational Natural Language Learning, 205–214.
- [15] Kasia, Z. Gallo. Retrieved from: (PDF) Understanding professional jargons: literature review (researchgate.net).
- [16] Khayrutdinov, D. R. (2009). Geographicheskaya terminologiya: arabskiye, russkiye, angliyskiye paralleli: dis. kand. filol. nauk: spets. 10.02.20 «Sravnitelno-istoricheskoye, tipologicheskoye i sopostavitelnoye yazykoznanie». Kazan, 171.

- [17] Kovtiukh, S. (2017). Status profesionalizmiv u leksyko-semantychnii systemi ukrainskoi movy. Naukovi zapysky. – Seriya: filolohichi nauky. – Kropyvnytskyi. Vypusk 151, 59–97.
- [18] Kuzmin, N. P. (1970). Normativnaya i nenormativnaya spetsialnaya leksika. Problemy i metody normalizatsii leksiki. Lingvisticheskiye problem nauchno-tekhnicheskoy terminologii. M., 68–81.
- [19] Lebed, K. V., Ustymenko, A. V. (2017). Profesionalizmy ta zharhonyzmy v ekonomichnii leksytsi. Materialy X Vseukrainskoi studentskoi naukovy-tekhnichnoi konferentsii / V 2 t. Ternopil: Ternopilskiy natsionalnyi tekhnichyi universytet im. I. Puliuia (m. Ternopil, 25-26 kvitnia 2017r.). T.2, 185–186.
- [20] Lukovenko, T. O. (2015). Do problem klasyfikatsii spetsialnykh leksychnykh odynyts (profesionalizmiv). Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». №51, 262–264.
- [21] Matveyeva, T. V. (2003). Uchebnyy slovar. Russkiy yazyk. Kultura rechi. Stilistika. Ritorica. M., 432.
- [22] Mochelevskaya, Ye. V. (2009). Pragmaticheskiye printsipy porozhdeniya professionalismov. Vestnik Uzhno-Uralskogo gosudarstvennogo gumanitarno-pedagogicheskogo universiteta. №5, 235–243.
- [23] Mudrenko, A. A. (2021). Zaimstvovaniye kak sposob obogashcheniya novoy finansovoy leksiki. // Zbirnyk materialiv naukovoi konferentsii «Philological science and translation studies: European potential» (9-10 lypnia, 2021 r.). Wloclawek. Republic of Poland, 26–30.
- [24] Mykhailova, T. V. (2002). Semantychni vidnoshennia v ukrainskii naukovy-tekhnichnii terminolohii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 «Ukrainska mova». Kharkiv, 20.
- [25] Pavlova, O. (2008). Terminy, profesionalizmy i nomenklaturni znaky (do problemy klasyfikatsii spetsialnoi leksyky). Visnyk Nats. Un-tu «Lvivska politekhnika». Seriya «Problemy ukrainskoi terminolohii». № 620, 49–54.
- [26] Ponomariv, O. D. (2000). Stylistyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Ternopil, 276.
- [27] Pristayko, T. S. (1996). Lexico-nominativnaya organizatsiya spetsialnogo teksta: [monografiya]. Dnepropetrovsk, 200
- [28] Professionalism. Terms, thematic groups of terms. Retrieved from URL: <https://srcaltufervo.ru/en/professionalizmy-terminy-tematicheskie-gruppy-terminov.html>.
- [29] Reformatskiy, A. A. (2004). Vvedeniye v yazykoznaniye. M., 536.
- [30] Rozendal, D. E. (2001). Slovar-spravochnik lingvisticheskikh terminov. M., 624.
- [31] Slozhenikina, Yu. V. (2003). Terminologicheskaya leksika v obshcheyazykovoy sisteme. Samara, 160.
- [32] Superanskaya, A. V. (1989). Obshchaya terminologiya. Voprosy teorii. M., 246.
- [33] Superanskaya, A. V., Podolskaya, N. V., Vasilyeva, N. V. (2012). Obshchaya terminologiya: Voprosy teorii. M., 248.
- [34] Tolikina, Ye. N. (1970). Nekotoryye lingvisticheskiye problem izucheniya termina. // Lingvisticheskiye problemy nauchno-tekhnicheskoy terminologii. M., 53–67.
- [35] Tomylenko, L. M. (2015). Terminolohichna leksyka v suchasni tлумachnii leksykohrafiï ukrainskoi literaturnoi movy: [monohrafiia]. Ivano-Frankivsk: Foliant, 160.
- [36] Shanskiy, N. M. (1977). Leksika i phraseologiya sovremenogo russkogo yazyka. M., 168.
- [37] Shelov, S. D. (1984). Terminologiya, professionalnaya leksika i professionalizmy. // Voprosy yazykoznaniya. № 5, 76–87.
- [38] Yelistratov, A. A. (2007). Osobnosti yazykovoy lichnosti sportsmen po dannym zhargona (Tekst). Yasyki professionalnoy kommunikatsii. Chelyabinsk, 102–105.
- [39] Yusupova, L. G., Kazychanova, G. Kh. (2016). Osobnosti professionalnoy leksiki i yeye otlicheye ot terminov. // Dostizheniye vusovskoy nauki, 175–178. Retrieved from URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-professionalnoy-leksiki-i-eyo-otliche-ot-terminov>.